

Conclusion. Based on the data collected and subsequent analysis, it can be concluded that the Scratch software environment has a positive impact on student achievement, at least as measured by post-test scores in this study. Not only are the statistical differences significant, but the size of the difference also indicates practical significance. Schools and educators may consider incorporating Scratch into their curriculum, and encouraging greater student participation in using the tool can lead to improved learning outcomes. However, it is important to remember that while Scratch has promise, holistic learner development requires a balanced approach to different pedagogical tools and techniques.

References:

1. Resnick M. *Scratch: Programming for all* / M. Resnick, J. Maloney, A. Monroy-Hernández // *Communications of the ACM*. – 2009. – Vol. 52, № 11. – С. 60–67.
2. Maloney J. *The Scratch programming language and environment* / J. Maloney, M. Resnick, N. Rusk // *ACM Transactions on Computing Education*. – 2010. – Vol. 10, № 4. – С. 1–15.
3. Papert S. *Mindstorms: Children, computers, and powerful ideas* / S. Papert. – New York: Basic Books, 1980. – 230 с.
4. Brennan K. *New frameworks for studying and assessing the development of computational thinking* / K. Brennan, M. Resnick // *Proceedings of the 2012 AERA Annual Meeting*. – 2012. – P. 1–25.
5. Lye S. Y. *Review on teaching and learning of computational thinking through programming* / S.Y. Lye, J.H.L. Koh // *Computers in Human Behavior*. – 2014. – Vol. 31. – С. 51–61.
6. Deci E.L. *The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior* / E.L. Deci, R.M. Ryan // *Psychological Inquiry*. – 2000. – Vol. 11, № 4. – С. 227–268.
7. Shernoff D.J. *Student engagement in high school classrooms from the perspective of flow theory* / D.J. Shernoff, M. Csikszentmihalyi, B. Schneider [u др.] // *School Psychology Quarterly*. – 2014. – Vol. 18, № 2. – С. 158–176.
8. Vygotsky L.S. *Mind in society: The development of higher psychological processes* / L. S. Vygotsky. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. – 159 с.
9. Pea R.D. *Beyond amplification: Using the computer to reorganize mental functioning* / R. D. Pea // *Educational Psychologist*. – 1985. – Vol. 20, № 4. – С. 167–182.
10. Piaget J. *Science of education and the psychology of the child* / J. Piaget. – New York: Orion Press, 1970. – 186 с.
11. Jonassen D.H. *Computers as mindtools for schools: Engaging critical thinking* / D. H. Jonassen. – Upper Saddle River NJ: Prentice Hall, 2000. – 304 с.
12. Grover S. *Computational thinking in K–12: A review of the state of the field* / S. Grover, R. Pea // *Educational Researcher*. – 2013. – Vol. 42, № 1. – С. 38–43.
13. Sáez-López J M. *Visual programming languages integrated across the curriculum in elementary school* / J.M. Sáez-López, M. Román-González, E. Vázquez-Cano // *Computers & Education*. – 2016. – Vol. 97. – С. 129–141.
14. Zhang L *A systematic review of learning computational thinking through Scratch in K-12* / L. Zhang, J. Nouri // *Computers & Education*. – 2019. – Vol. 141. – С. 103607.

FTAXP14.23.09

<https://doi.org/10.51889/2959-5762.2025.87.3.031>

Г.К.Кайникенова,^{1*} Д.У.Бекенова,¹ К.О.Оразбаева,¹ Г.Т.Кусаинова¹

¹Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті КеАҚ, Көкшетау қ., Қазақстан

МҰҒАЛІМДЕР МЕН ОҚУШЫЛАР ЖӘНЕ АТА-АНАЛАРДЫҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНЫҢ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ОҚУ ҮЛГЕРІМІНЕ ӘСЕРІ

Аңдатпа

Мақалада мұғалімнің оқушылармен және ата-аналардың қарым-қатынасының жасөспірімдердің оқу үлгеріміне ықпалы қарастырылған. Осы тақырып бойынша отандық және шетелдік дереккөздерге шолу жүргізілді. Мектеп пен отбасы арасындағы қарым-қатынас мәселелеріне ерекше назар аударылып, олардың тиімді әрекеттестігіне келтіретін кедергілер мен қиындықтарға тап болған оқушыларға олардың үлгеріміне отбасы мен мектеп арасындағы қарым-қатынастың әсері және олардың мектептегі үлгеріміне ықпал ету тәсілі ретінде маңыздылығы талданған. Мұғалімнің оқушыларға қатынасының сипаттамаларын және ата-аналардың балаларымен қарым-қатынасын анықтау үшін А.Я.Варга және В.В.Столиннің ата-аналық қарым-қатынас тест-сауалнамасы (QPA) қолданылды. Эмпирикалық зерттеу Көкшетау қаласының төрт жалпы білім беретін мектептерінде өткізілген №16, №13, №10 және №19 және осы мектептердің 56 мұғалімдері, 86 ата-аналар қатысты. Нәтижесінде мұғалімдер үлгерімі төмен оқушыларға деген көзқарасы ата-аналардың көзқарасынан айтарлықтай ерекшеленетінін көрсетті, сонымен қатар, оқу үлгерімі төмен жасөспірімдерге қарым-қатынасы мен олардың оқу нәтижелерінің динамикасы арасындағы байланыс экспериментальды.

менттік түрде расталды, және де ата-аналар үшін жасөспірімдердің дамуына мұғалімнің рөлінің маңыздылығын түсінуге мүмкіндік берді. Дегенмен, оқу үлгерімі үшін ата-ана мен мектеп арасындағы қарым-қатынастың мәнін түсінуге, оқуда қиындықтары бар жасөспірімдерді оқытуда жеке көзқарас мәселелері бойынша мұғалімдердің дайындығын жетілдіру қажеттілігін көрсеті.

Түйін сөздер: жасөспірім, оқу, үлгерім, мұғалім, ата-ана, қарым-қатынас.

*Кайникенова Г.К., *¹ Бекенова Д.У., ¹ Оразбаева К.О., ¹ Кусаинова Г.Т. ¹ *
¹ НАО Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г.Кокшетау, Қазақстан

ВЛИЯНИЕ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ УЧИТЕЛЕЙ, УЧАЩИХСЯ И РОДИТЕЛЕЙ НА УЧЕБНУЮ УСПЕВАЕМОСТЬ ПОДРОСТКОВ

Аннотация

В статье рассматривается влияние взаимоотношений учителей с учащимися и родителей на учебную успеваемость подростков. Проведен обзор отечественных и зарубежных источников по данной теме. Особое внимание уделено вопросам взаимодействия между школой и семьей, выявлены препятствия для эффективного сотрудничества, а также проанализировано влияние этих отношений на школьную успеваемость учащихся, испытывающих трудности в обучении. Для определения особенностей отношения учителей к учащимся и стиля родительского воспитания использовалась анкета-тест А.Я.Варги и В.В.Столина (QPA). Эмпирическое исследование было проведено в четырёх общеобразовательных школах города Кокшетау (№16, №13, №10 и №19), в нём приняли участие 56 учителей и 86 родителей. В результате установлено, что отношение учителей к слабоуспевающим ученикам значительно отличается от отношения родителей, а также экспериментально подтверждена взаимосвязь между характером этих отношений и динамикой учебных достижений подростков. Родители получили возможность осознать важную роль учителя в развитии подростков. Вместе с тем, выявлена необходимость повышения готовности учителей к индивидуальному подходу в обучении подростка с трудностями, а также осознания значимости сотрудничества между семьей и школой для повышения успеваемости.

Ключевые слова: подросток, обучение, успеваемость, учитель, родитель, взаимоотношения.

*Kainikenova G., *¹ Bekenova D., ¹ Orazbayeva K., ¹ Kusainova G. ¹ *
¹ Sh.Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau, Kazakhstan

THE INFLUENCE OF THE RELATIONSHIP BETWEEN TEACHERS, STUDENTS AND PARENTS ON THE ACADEMIC PERFORMANCE OF ADOLESCENTS

Abstract

The article examines the influence of teachers' relationships with students and parents on the academic performance of adolescents. A review of domestic and foreign sources on this topic has been conducted. Special attention is paid to the issues of interaction between school and family, obstacles to effective cooperation are identified, and the impact of these relationships on school performance of students with learning difficulties is analyzed. To determine the characteristics of the teachers' attitude to students and the parenting style, the questionnaire test of A.Ya.Varga and V.V.Stolin (QPA) was used. An empirical study was conducted in four secondary schools in the city of Kokshetau (No. 16, No. 13, No. 10 and No. 19), 56 teachers and 86 parents participated in it. As a result, it was found that the attitude of teachers towards underachieving students differs significantly from that of parents, and the relationship between the nature of these relationships and the dynamics of educational achievements of adolescents has been experimentally confirmed. Parents had the opportunity to realize the important role of the teacher in the development of adolescents. At the same time, the need has been identified to increase teachers' readiness for an individual approach in teaching adolescents with difficulties, as well as awareness of the importance of cooperation between family and school to improve academic performance.

Keywords: adolescent, education, academic performance, teacher, parent, relationship.

Кіріспе. Бүгінгі жас ұрпақтың білім сапасын артыру мәселесі педагогикалық-психологиялық ғылымының өзекті мәселесі болып отыр. Қазіргі жаһандану жағдайында оқу үлгерімінің төмендігі мәселелерінің өзектілігі туралы жалпы түсінікке қарамастан, оның себептері мен әлеуметтік-экономикалық салдары ел деңгейінде жеткілікті түрде толық зерттелмегендігі. Үлгерімі төмен оқушылар санының көбеюінің маңызды себептерінің ішінде шетелдік ғалымдар әлеуметтік-экономикалық себептерді атап көрсетеді [1], мектептің нашар климаты және орта мектептердегі оқыту мен бағалау әдістеріне қатысты мәселелер. Қазақстанда мектеп оқушы-

ларының оқу үлгерімінің төмен болуының ең ықтимал факторлары – оқушылардың әлеуметтік-экономикалық жағдайы, аймақтағы және оқушылар ортасындағы мәдениет пен құндылықтар жүйесі, оқыту тілі және мұғалімдердің біліктілігінің төмендігі – деп көрсетілген [2].

Зерттеу мақсаты – міндетті оқуды қолдау, артта қалудың алдын алу және оқушылардың бәсекеге қабілеттілігін қолдау. Мұндай оқушылардың жоғалту қаупін азайту үшін жүйеден қалып қоюға және жүйеден шығып кетуге мүмкін оқушыларды қадағалайтын жүйе орнату және оқушылардың мектептегі үлгермеушіліктерін жою жұмыстары.

Ғалымдардың талдауларына сүйенетін болсақ, олар жүйелі деңгейдегі мұғалімдердің сенімдері еліміздің бүкіл білім беру жүйесіне, сонымен қатар ұлттық білім беру күн тәртібіне қатысты сенімдерді қамтиды [3]. Сонымен қатар, мұнда жоғары сынып оқушыларының кәсіптік бағдары мен олардың мансаптық күтулерін ішінара анықтайтын аймақтық еңбек нарығының құрылымына қатысты мұғалімдердің сенімдері маңызды рөл атқарады [4].

Ресей ғалымдары М.В.Гасинец, А.В.Капуза, М.С.Добрякованың зерттеулерінде ресейлік мұғалімдердің мектеп оқушыларының оқу жетістіктерінде отбасына және оқушылардың өздеріне маңызды рөл атқаратынын анықтады: мұғалімдердің 50-ден 75% -ға дейін мектеп оқушыларының жоғары оқу үлгерімін қамтамасыз ете алмайтынына сенімді және нәтижесінде олар жігерліліктің төмен деңгейін көрсетеді және өз тәжірибесін өзгертуге құлықсыз - деп анықтаған [5]. Оның үстіне үлгерімі төмен оқушылармен жұмыс әртүрлі түзету әдістерін қолданатын мектеп психологтары мен әлеуметтік қызметкерлер сияқты тар сала мамандарының міндеті ретінде қабылданды [6; 7]. Оқу үлгерімін мұндай қабылдау үлгерімі төмен балалардың оқу жетістіктеріне деген төмен үміттерді тудырады, мұғалімдерді осы оқушылармен қосымша жұмысқа тартуға және барлық оқушылар үшін ынталандырушы оқу ортасын дамытуға кедергі жасайды. Нәтижесінде оқуда қиындықтары бар балалар көбінесе мектеп жағдайында маргинализация және стигматизация үдерістеріне ұшырайды [8].

Мектептегі сәтсіздік кейінгі жас кезеңдеріндегі кәсіби және әлеуметтік сәтсіздіктің күшті болжамы болып табылады [9]. Оқу жетістіктері мен оқушылардың отбасыларының әлеуметтік-экономикалық ерекшеліктері арасындағы байланыс туралы зерттеу деректеріне сүйене отырып, шетелдік білім беру жүйелері осы факторларды ескере отырып, білім сапасын бағалай бастады [10]. Соңғы жылдардағы ресейлік зерттеушілердің жарияланымдарында бұл тәсілді ресейлік жағдайларда енгізудің орындылығы дәлелденіп, тиісті құралдар әзірленіп, сынақтан өткен [11]. Жалпы мектеп деңгейінде және жеке мұғалім деңгейінде оқушыларға әлеуметтік қолайсыздықтың, күрделі отбасылық контексттің ықпалын еңсеруге көмектесетін және барлық оқушылар үшін сапалы білім алудың тең мүмкіндіктерін қамтамасыз ететін факторларды іздеу психологтарды, әлеуметтанушыларды және педагогтарды біріктіретін заманауи пәнаралық зерттеулер келешекте жоғары бағыттарының бірі болып табылады. Педагогикалық әдістер, басқару стратегиялары, оқыту стильдері, мектептің ата-аналар қауымымен қарым-қатынасы және т.б. зерттеледі [12; 13]

Зерттеулердің ең көп саны мұғалімдер жұмысының сапасы, менеджмент сапасы және мектептегі білім беру ортасының сипаттамалары сияқты факторлар топтарын бөліп көрсетеді [14]. Оқыту факторларының ішінде білім беру нәтижелерін жақсартумен көбірек байланыстыратындары мұғалімнің қиын тапсырмаларды жеңе алатынына сенімді екендігін оқушының қабылдауы, мектеп саясатының табысқа жетуіне баса назар аударуы және барлық оқушылардан үлкен үміт күту атмосферасын сақтау және мұғалімдердің қолдауы [15].

Мысалы: Португалияда мектептегі үлгермеушілікпен және мектептен ерте кетумен күресу бағдарламасы (Programa de Combate ao Insucesso e Abandono Escolar, 2012) келесі шараларды қамтиды:

- үлгермейтін оқушылар үшін жекелендірілген оқу бағдарламалары әзірленеді;
- 4 және 6-сыныптарда мемлекеттік емтиханды тапсыра алмау қаупі бар

оқушыларға курсты бітіргеннен кейін дайындық деңгейін анықтау үшін қосымша сабақтар мен сынақ емтихандары беріледі;

– артта қалған оқушылар мамандандырылған көмек алуы үшін сабақтар оқу жетістіктеріне немесе оқушылардың басқа проблемалық бағыттарына қарай уақытша топтастырылады [16].

Мұғалімдер үлгерімі төмен оқушылар арасындағы қарым-қатынастар оқу-тәрбие үдерісінде маңызды рөл атқарады. Нақты мұғалімнің оқушыға деген көзқарасы осындай оқушылардың мотивациясы мен үлгеріміне едәуір әсер етуі мүмкін. Маңызды аспект – мұғалімдердің оқуда қиындық көретін оқушылармен қалай қарым-қатынас жасайтыны және олардың әр баланың жеке ерекшеліктерін ескере білуі. Бұл мұғалімдердің үлгерімі төмен оқушыларға қатысты мінез-құлық ерекшеліктері қарастырылып, педагогикалық стильдің олардың оқу жетістіктерінің динамикасына әсері талданады [16].

Бұл эмоционалды және контекстік кедергілерге әкеледі, қарым-қатынас көбінесе дұшпандыққа айналады, бұл оқушылардың сыныптастарымен қарым-қатынасына әсер етеді және олармен қарым-қатынастың нашарлауына әкеледі. Нәтижесінде мұндай жасөспірімдер басқа орталардың, әдетте, асоциалды орталардың ықпалына түсіп, бейресми топтарға біріктіріледі.

Негізгі ережелер. Жалпы білім беру мекемелерінде мұғалімнің оқушылармен және ата-аналардың қарым-қатынасының оқушылардың оқу үлгеріміне әсер етуі кеңінен таралуда. Осыған байланысты артта қалудың алдын алу және оқушылардың бәсекеге қабілеттілігін қолдау керектігі. Әр оқушының қабілеті мен қызығушылық бағыты әртүрлі болуы мүмкін, сондықтан бағалау барысында тұлғалық ерекшеліктерді ескеру қажеттілігі. Оқушылардың білімін бағалауда нақты көрсеткіштер мен құжаттар негізінде жүргізілуі қажет (дарынды, үлгерімі төмен, мәселелерді түсінуі, мүмкіндігі шектеулі, және т.б.) мектептің сәтсіздігін бағалауға мұндай көзқарас өз кезегінде білім беру саясатын әзірлеуге және нақты жобалар мен бағдарламаларды жүзеге асыруға негіз болады. Оқытуды жетілдіру үшін жоғары білікті мұғалімдерді тарту, үздіксіз кәсіби даму үшін мүмкіндіктер жасау арқылы қол жеткізуі тиіс.

Материалдар мен әдістер. Мұғалімнің оқушыларға қатынасының сипаттамаларын және ата-аналардың балаларымен қарым-қатынасын анықтау үшін біз А.Я.Варга және В.В.Столиннің ата-аналық қарым-қатынас тест-сауалнамасын (QPA) қолдандық. Мұғалімнің оқушыларға деген көзқарасын зерттеу үшін біз сауалнаманың бейімделген нұсқасын қолдандық.

Сауалнамаға Көкшетау қаласының төрт жалпы білім беретін мектептері №16, №13, №10 және №19 және осы мектептердің 56 мұғалімдері, 86 ата-аналар қатысты.

Ата-аналардың қарым-қатынасын бағалау кезінде біз сауалнама авторының анықтамасына жүгіндік, онда ата-ананың қарым-қатынасы бұл - «балаға деген әртүрлі сезімдер жүйесі, онымен қарым-қатынаста жүзеге асырылатын мінез-құлық стереотиптері, баланың жеке басы мен мінезін, оның іс-әрекеттерін қабылдау және түсіну ерекшеліктері».

Сауалнама құрылымы бес шкаладан тұрады:

1. «Қабылдау – бас тарту»;
2. «Ынтымақтастық»;
3. «Симбиоз»;
4. «Авторитарлы гиперперсонализация»;
5. «Кішкентай жеңіліс».

Нәтижелерді есептеу кезінде алынған тиісті шкала бойынша тестілеудің жоғары баллы: бірінші шкала бойынша «теріске шығару», екінші шкала бойынша «әлеуметтік қажетсіздік», үшінші шкала бойынша «симбиоз», төртінші шкала бойынша «гиперперсонализация» және бесінші шкала бойынша «инфантилизация» ретінде түсіндіріледі.

Сауалнама процедурасы келесі кезеңдерден тұрды. Субъектілерге мәлімдемелер тізімі бар сауалнама мәтіні және оларға жауап беру парағы берілді. Тестті бастамас бұрын субъектілер сауалнама тестін толтыру бойынша нұсқаулар алды. Субъектілер өздері туралы мәлімдемелерді «шын» немесе «жалған» деп бағалауы керек және сонымен бірге жауап парағындағы сұрақ нөміріне сәйкес келетін «Ш» (шын) немесе «Ж» (жалған) ұяшығына крест қою керек болды. Нәтижелер стандартты шкалаға сәйкес келетін жауаптар санын санауға мүмкіндік беретін арнайы «кілт» арқылы талданды. Осылайша алынған «шикі» ұпайлар кестеге сәйкес, шкалаларға

сәйкес тесттің нормативтік ұпайларына ауыстырылды. Соңында, біз әр шкала бойынша орташа ұпайларды әртүрлі субъектілер топтары арасында салыстырдық.

Айырмашылықтардың статистикалық маңыздылығы білім алушының t-тестінің көмегімен бағаланды.

Алынған нәтижелер келесі мағыналы интерпретацияға ие (QPA авторлары берген сипаттамаға сәйкес).

Бірінші шкала балаға интегралды эмоционалды қатынасты көрсетеді. Көбінесе ата-аналар ашулануды, тітіркенуді, өкінішті пен ащылықты сезінеді; олар балаға сенбейді және оны құрметтемейді. Әдетте, ата-аналарға баланың қабілеті жетпегендіктен, ақылды немесе дарынды емес, сонымен қатар оның бейімділігі нашар болғандықтан өмірде табысқа жете алмайтын сияқты. Соның салдарынан бала нашар, әлсіз, жарамсыз, жолы болмаған деп қабылданып бағаланады. (Бұл интерпретация шкала бойынша жоғары ұпайларға сәйкес келеді).

Екінші шкала ата-ана қатынасының әлеуметтік қалаулы бейнесін көрсетеді. Ата-ана өз баласының сезімін, талпынысы мен мақсатын түсінеді, оның әрекетіне мен жоспарына араласады және оған жанашырлықпен қарайды. Оның үстіне, бұл эмпатия шынайы эмоционалды сәйкестендіруге айналады. Ата-ана баланың интеллектуалдық қабілеттері мен дағдылары бойынша мүмкіндіктерін жоғары бағалайды. Ол басқаларға баланың жетістіктері мен табыстарын көрсетеді, өзін-өзі бағалауды дамытады. Ата-ана баласына сенеді және оны құрметтейді. Қажығыс жағдайында ата-ана баланы түсінуге тырысады және оның пікірін бағалайды. Ол баланың жаңа іс-әрекетін қолдайды, оның дербестігін ынталандырады және тең қарым-қатынасқа ұмтылады.

Үшінші шкала. Оның көрсеткіштері баламен қарым-қатынаста тұлғааралық қашықтықты көрсетеді. Бұл шкала бойынша жоғары ұпайлар ата-аналардың баласымен симбиотикалық қарым-қатынас орнатуға деген ұмтылысын көрсетеді. Мұны келесідей сипаттауға болады. Ата-ана баланың денсаулығы мен өмірі туралы шамадан тыс алаңдайды, ол туралы үнемі алаңдайды, кез келген қауіпті жағдайлардың әсерін бейтараптандыруға және баланы қиыншылықтар мен бақытсыздықтардан қорғауға тырысады. Ата-ана баласын қиындықтарды өз бетімен жеңу мүмкіндігінен айырады. Ата-ана баласының бойынан оның тұрақты қорғанысын қажет ететін әлсіз жанды көреді. Баланың өсуі ата-ананың балаға тәуелсіздік беруге деген ұмтылысын оятпайды, керісінше, баланың бөліну әрекеті ата-ананың уайымын арттырады, ол қазірдің өзінде жоғары.

Төртінші шкала. Осы шкала бойынша бағалау нәтижелері баланың мінез-құлқын бақылаудың түрі мен бағытын анықтауға көмектеседі. Жоғары балл ата-аналық қатынастың авторитарлығын көрсетеді. Ата-ана билігі баланың толық және сөзсіз сәйкестігі мен мойынсұнуына негізделген. Балаға кез-келген жағдайда толық мойынсұнудың қатаң талаптары қойылады, олар тәртіпке үйрету қажеттілігімен негізделген. Көбінесе тәрбиелік әрекеттер жазаға немесе жазалау қаупіне әкеледі, барлығы ата-ананың ерік-жігерін көрсетеді. Бала жетістіктерден күтілетін жоғары деңгеймен және әлеуметтік табысқа жету талаптарымен бетпе-бет келеді. Сонымен қатар, ата-аналар өз балаларын, оның жеке ерекшеліктерін, әдеттерін, ойлары мен сезімдерін жақсы біледі.

Бесінші шкала. Осы шкала бойынша ұпайлар ата-аналардың өз баласын қабылдау және түсіну ерекшеліктерін бағалауға мүмкіндік береді. Бұл шкала бойынша жоғары ұпайлар ата-аналық қатынастың баланы инфантизациялауға, оған жеке және әлеуметтік біліксіздікті тіркеуге, оның қабілеттерін нақты жас нормасымен салыстырғанда төмендетуге бейімділігі сияқты сипаттамаларын айқын көрсетеді. Ата-аналар баласынан өзінің жасында алуы тиіс жетістіктерді күтпейді. Олар баланың сәтсіздігіне байланысты өзінің ашулануы мен көңілсіздігін тежемейді, оған сенбейді және оның әрекеттерін қатаң бақылауға ұмтылады.

Нәтижелер және талқылау. Сауалнама шкалаларын түсіндірудің қысқаша сипаттамасына сәйкес, біз сауалнаманы енгізу барысында алынған деректерді сипаттай аламыз. 1-кестеде QPA соңғы нәтижелері ұсынылған.

Кесте 1. Балаларға деген көзқарасын бағалайтын мұғалімдер мен ата-аналар үшін сауалнама нәтижелерінің орташа тест ұпайларының айырмашылықтарының маңыздылығы

Шкалалар	№/мектеп	Мұғалімнің орташа нәтижесі	Ата-аналардың орташа нәтижесі	Айырмашылықтың маңыздылығы (t-тест)
1 шкала	10	78.1	63.2	P<0.01
	13	62.1	59.5	Елеусіз
	16	67.7	59.7	P<0.05
	19	81.5	81.9	Елеусіз
2 шкала	10	48.2	50.8	P<0.05
	13	59.4	57.8	Елеусіз
	16	57.0	57.5	Елеусіз
	19	53.6	56.9	P<0.05
3 шкала	10	60.2	62.8	P<0.05
	13	62.6	65.3	Елеусіз
	16	61.2	63.4	Елеусіз
	19	53.3	60.1	Елеусіз
4 шкала	10	58.9	76.3	P<0.01
	13	64.8	72.9	P<0.05
	16	72.5	57.3	P<0.05
	19	57.6	67.1	P<0.05
5 шкала	10	76.8	77.1	P<0.05
	13	71.1	75.6	P<0.05
	16	67.5	66.3	P<0.05
	19	83.2	82.2	Елеусіз

Біріншіден, мұғалімдердің жауаптары үшін де, ата-аналардың жауаптары үшін де сауалнаманың барлық шкалалары бойынша жоғары тест ұпайлары алынғанын атап өткен жөн.

PF (ата-аналардың анықтамалық сауалнамасы) бойынша алынған орташа ұпайларды салыстыру ата-аналармен салыстырғанда мұғалімдердің 1-ші шкала бойынша баллдарының айтарлықтай өскенін көрсетеді. Бұл айырмашылықтар, №19 мектептің мәліметтерін қоспағанда, статистикалық тұрғыдан маңызды.

2-ші шкала бойынша №13 мектептен басқа үш мектептен ата-аналардың баллдарының ұлғаюы анықталды. Айырмашылықтар тек №10 және №9 мектептер үшін статистикалық маңызды екенін атап өткен жөн. Осыған қарамастан, үш мектеп үшін 2-ші шкала бойынша ұпайлардың артуы ата-аналар үшін айқын.

Ата-аналар үшін 3-ші шкала бойынша үлкейту барлық шкалаларда көрінбейді, дегенмен мұғалімдер мен №10, №13 және №19 мектептердің ата-аналары арасындағы айырмашылықтар маңызды. №16 мектептің ата-аналары үшін 3-ші шкала бойынша ұпайлардың өсуі шамалы.

Ата-аналарға арналған 4-ші шкала бойынша орташа балл №10, №13 және №19 мектептерде мұғалімдер ұпайларының айтарлықтай басымдылығын анықтады. №16 мектеп үшін біз кері басымдылық байқадық. Айырмашылықтар барлық мектептер үшін статистикалық маңызды.

5-ші шкала бойынша нәтижелер барлық мектептер үшін біркелкі болмады. №19 және №10 мектептердегі мұғалімдердің орташа ұпайлары басым болды, ал №13 және №16 мектептерде ата-аналардың ұпайлары өсуді көрсетті. Статистикалық маңызды айырмашылықтар тек №19 мектеп үшін ғана анықталды, дегенмен мұғалімдердің ұпайларының өсуі байқалады.

Сауалнама нәтижелерін талдай отырып, біз өз алдымызға мұғалімдер мен ата-аналардың мектептер арасындағы балаларға қатысты айырмашылықтарын табу және анықтау міндетін қойған жоқпыз, мұғалімдер мен ата-аналардың өз балаларына қатысты белгілі бір үрдістерді анықтап, айқындауға тырыстық.

Сауалнама құрылымына сүйене отырып, біз баланың/оқушының мінез-құлқын бақылаудың қарама-қарсы екі стилін анықтадық – 1-ші шкала бойынша төмен бағаларға және 2-ші шкала бойынша бағаларға сәйкес – беделді (демократиялық), 4-ші шкала бойынша және 1-ші шкала бойынша жоғары бағаларға сәйкес – авторитарлық.

Баланың/оқушының мінез-құлқын басқару стилі аясында 1-ші шкала бойынша жоғары ұпайлар ата-аналардың да, мұғалімдердің де эмоционалдық жағынан теріс аяқталуына сәйкес келетінін ескеру маңызды. Алайда, жағымсыз деп сипаттауға болатын бұл эмоционалды қатынас негізінен ата-аналардың ұпайларынан статистикалық тұрғыдан едәуір асатын мұғалімдердің орташа ұпайларында көрінеді. №19 мектептегі 1-ші шкала бойынша бағалар осы тұрғыда әр түрлі. Бұл айырмашылықтар тек сапалық аспектіні көрсетеді; шкала бойынша бағалау мұғалімдер мен оқушылар арасында бірдей жоғары деңгейге жетеді. Басқаша айтқанда, сауалнама нәтижелері мұғалімнің оқушыға, ата-ананың өз баласына – орта мектеп оқушысына қатынасына қарағанда, негативті, теріс аяқталуға жақын, интегралды қатынасын анықтауға мүмкіндік береді.

Қорытынды. Жоғарыда сипатталған зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, көп жағдайда оқу үлгерімі төмен оқушылар сыныптастарымен, мұғалімдермен, сынып жетекшілерімен және ата-аналарымен қарым-қатынас жүйесінде қолайсыз орын алады деген қорытынды жасауға болады. Сонымен қатар, оқушы тұрған жағдай оған әдепкі болып көрінеді. Мұндай балалар басқа ата-аналарды таңдай алмайды, мектепті немесе сынып тәрбиешісін өзгерте алмайды. Эмоционалды бас тарту, ата-аналар мен мұғалімдердің оқуда үлгермеген жасөспірімдерге қатысты мінез-құлқын бақылаудың авторитарлық стилі, сондай-ақ олардың сыныптастары арасындағы төмен мәртебесі және оқу сәтсіздіктері оқу үлгерімсіздігі мен сыныптастарымен сәйкессіздікті күшейтеді, жасөспірімді өз мәртебесін көтерудің жеткіліксіз жолдарын іздеуге ынталандырады және мінез-құлықтағы ауытқуларды және мектептегі бейімсіздендірудің дамуын анықтайды.

Мұғалімдер мен ата-аналардың үлгерімі төмен жасөспірімдерге, жалпы білім беретін мектеп оқушыларына қатынасын зерделеу нәтижесінде ықпалды отбасының оқуда артта қалған жасөспірімдерге қатынасының ерекшелігі анықталды:

- Мұғалімдер мен ата-аналардың үлгермейтін жасөспірімдердің мінез-құлқын бақылаудың авторитарлық стилі өзгеше, әлеуметтік қалаулы стильмен салыстырғанда – авторитарлық-демократиялық болып көрінеді.
- Мұғалімдер мен ата-аналардың үлгермеген жасөспірімдердің даралығын қабылдамауы эмоционалды алшақтық, жасырын немесе айқын тітіркену, эмоционалды бас тарту ретінде көрінеді. Бұл жағдайда мұғалімдердің үлгерімі төмен жасөспірімдерге деген көзқарасы теріс, ата-ананың балаға деген көзқарасымен салыстырғанда негативті көрініске ие болады.
- Мұғалімдер мен ата-аналардың оқуда үлгермеген жасөспірімдердің жеке психологиялық ерекшеліктерін теріс қабылдауы жалпы оқуда үлгермегендердің жеке басын бағалауға әсер етеді.

Қорыға келе, мұғалімдер мен ата-аналардың оқуда үлгермейтін жасөспірімдерге деген көзқарасын қайта қарастыру және ынтымақтастықтың тиімді стратегияларын қалыптастыру қажеттігі анықталды. Педагогикалық және тәрбиелік үдерістерде эмоционалды қолдауды күшейту, сондай-ақ әрбір баланың даралығын қабылдап, олардың психологиялық және әлеуметтік ерекшеліктерін ескере отырып әрекет ету маңызды. Бұл шаралар жасөспірімдердің оқудағы үлгерімін жақсартуға және жалпы оқу үдерісінің сапасын арттыруға септігін тигізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Портал психологических публикаций PsyJournals.ru Представления учителей о неуспеваемости старшеклассников // Психологическая наука и образование - 2023. Т.28. №5.
2. Мурзалинова А.Ж., Жанбеков Х.Н., Корнилова Т.Б., Галимжанова М.А., Байдалиев Д.Д. Аспекты деятельности педагога для профилактики и преодоления затруднений учащихся в обучении [Электронный ресурс] // Педагогика и психология. -2022. №4 (53). - С. 152-164.
3. Kersha Y. Shkol'naya kompozitsiya na temu neravenstva [School composition on the theme of regarding inequality]. Vesti obrazovaniya = News on Education, -2021.-26 p. Available at: <https://vogazeta.ru/articles> – 2021.03.23.
4. Гасинец М.В., Капуза А.В., Добрякова М.С. Агентность учителей в формировании учебного успеха школьников: роли и убеждения [Электронный ресурс] // Вопросы образования. -2022. №1. - С. 75-97. DOI:10.17323/1814-9545-2022-1-75-97
5. Крылова Е. Проблемы школьного психолога в Казахстане [Электронный ресурс]. 2018. URL: <https://oqu-zaman.kz/?p=22361>

6. Мирошникова А. Что не так с психологическими службами в украинских школах [Электронный ресурс]. URL: <https://osvitoria.media/ru/experience/chto-ne-tak-s-psyhologicheskymu-sluzhbaty-v-ukraynskyh-shkolah/>
7. Зборовский Г.Е., Амбарова П.А. Образовательная стигматизация как социальный феномен: социологический анализ [Электронный ресурс] // Мир России. -2023. №2 (32). -С. 6-29. DOI:10.17323/1811-038X-2023-32-2-6-29
8. Equity in Education [Электронный ресурс]: Breaking Down Barriers to Social Mobility. Paris: OECD Publishing, - 2018. -192 p.
9. Measuring Improvements in Learning Outcomes: Best Practices to Assess the Value-Added of Schools. Paris: OECD, -2008. -224 p.
10. Ястребов Г.А., Пинская М.А., Косарецкий С.Г. Использование контекстных данных в системе оценки качества образования: опыт разработки и апробация инструментария [Электронный ресурс] // Вопросы образования. -2014. № 4. -С. 58-95.
11. Education Policy Outlook 2018 «Putting Student Learning at the Centre». Paris:OECD Publishing, - 2018. -P. 347
12. Rockoff J.E. The Impact of Individual Teachers on Student Achievement [Электронный ресурс]: Evidence from Panel Data //The American Economic Review. - 2004. Vol. 94. №2. -P. 247-252. URL: <http://www.jstor.org/stable/3592891>
13. Поверх барьеров: исследуем резильентные школы [Электронный ресурс] / М.А.Пинская [и др.] // Вопросы образования. - 2018. -№2. - С. 198-222. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/poverh-barierov-issleduem-rezilyentnye-shkoly>
14. Socioeconomically disadvantaged students who are academically successful [Электронный ресурс]: Examining academic resilience cross-nationally. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement. - 2015. -P 12. (Policy Brief; №5). URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED557616.pdf>
15. Education Policy Outlook: Portugal. [Электронный ресурс]. Paris: OECD, - 2014. - 26 p.
16. Ата-ана тәрбиесі стилінің баланың тұлғалық дамуына әсері = Влияние стиля воспитания родителей на личностное развитие ребенка [Текст] : әдістемелік ұсыныстар / ҚР Білім және Ғылым министрлігі ; Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы... Астана, - 2015. - 31 б.

References:

1. Portal psichologicheskikh publikatsii PsyJournals.ru Predstavleniya uchitelei o neuspevaemosti starşeklassnikov // Psichologicheskaya nauka i obrazovanie - 2023.T.28. №5.
2. Murzalinova A.J., Janbekov H.N., Kornilova T.B., Galimjanova M.A., Baıdaliev D.D. Aspekty deyatelnosti pedagoga dlya profilaktiki i preodoleniya zatrudneniı uchauıhsya v obuchenii [Elektronnyı resurs] // Pedagogika i psichologiya. -2022. №4 (53). - S. 152-164.
3. Kersha Y. Shkol'naya kompozitsiya na temu neravenstva [School composition on the theme of regarding inequality]. Vesti obrazovaniya = News on Education, -2021. -P. 26 Available at: <https://vogazeta.ru/articles> – 2021.03.23.
4. Gasinets M.V., Kapuza A.V., Dobryakova M.S. Agentnost uchitelei v formirovanii uchebnogo uspeha şkolnikov: roli i ubejdeniya [Elektronnyı resurs] // Voprosy obrazovaniya. -2022. №1. - S. 75-97. DOI:10.17323/1814-9545-2022-1-75-97
5. Krylova E. Problemy şkolnogo psichologa v Kazahstane [Elektronnyı resurs]. 2018. URL: <https://oqu-zaman.kz/?p=22361>
6. Miroşnikova A. Chto ne tak s psichologicheskimi sluzhbamı v ukrainskih şkolah [Elektronnyı resurs]. URL: <https://osvitoria.media/ru/experience/chto-ne-tak-s-psyhologicheskymu-sluzhbaty-v-ukraynskyh-shkolah/>
7. Zborovskii G.E., Ambarova P.A. Obrazovatel'naya stigmatizatsiya kak sotsialnyı fenomen: sotsiologicheskii analiz [Elektronnyı resurs] // Mir Rossii. -2023. №2 (32). -S. 6-29. DOI:10.17323/1811-038X-2023-32-2-6-29
8. Equity in Education [Электронный ресурс]: Breaking Down Barriers to Social Mobility. Paris: OECD Publishing, - 2018. - P. 192
9. Measuring Improvements in Learning Outcomes: Best Practices to Assess the Value-Added of Schools. Paris: OECD, - 2008. - P. 224
10. Yastrebov G.A., Pinskaya M.A., Kosaretskii S.G. İspolzovanie kontekstnyh dannyh v sisteme otsenki kachestva obrazovaniya: opyt razrabotki i aprobatsiya instrumentariya [Elektronnyı resurs] // Voprosy obrazovaniya. -2014. № 4. -S. 58-95.
11. Education Policy Outlook 2018 «Putting Student Learning at the Centre». Paris: OECD Publishing, - 2018. - P. 347
12. Rockoff J.E. The Impact of Individual Teachers on Student Achievement [Электронный ресурс]: Evidence from Panel Data //The American Economic Review. - 2004. Vol. 94. №2. -P. 247-252. URL: <http://www.jstor.org/stable/3592891>
13. Poverh barerov: issleduem rezilyentnye şkoly [Elektronnyı resurs] / M.A.Pinskaya [i dr.] // Voprosy obrazovaniya. - 2018. -№2. - S. 198-222. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/poverh-barierov-issleduem-rezilyentnye-shkoly>
14. Socioeconomically disadvantaged students who are academically successful [Электронный ресурс]: Examining academic resilience cross-nationally. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement. - 2015. -P 12. (Policy Brief; №5). URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED557616.pdf>
15. Education Policy Outlook: Portugal. [Электронный ресурс]. Paris: OECD, - 2014. -P. 26
16. Ата-ана тәрбиесі стилінің баланың тұлғалық дамуына әсері = Vliyanie stilya vospitaniya roditelei na lichnostnoe razvitie rebenka [Tekst] : әдістемелік ұсынстар / QR Bilim және Ғылым министрлігі ; Y. Altynsarin atyndaғы Ұлттық bilim akademiyasy... Астана, - 2015. - 31 б.